

Микаела Георгиева Петкова-Кесанлис

Musterhaftigkeit und Varianz in linguistischen
Zeitschriftenaufsätzen
Sprachhandlungs-, Formulierungs-, Stilmuster und ihre
Realisierung in zwei Teiltexten

Следване на текстови модели и вариация в
статии от лингвистични списания

Модели на действие, формулиране и стилистично
оформяне и тяхната реализация в два микротекста

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за признаване на научна и образователна степен „доктор“
професионално направление 2.1. Филология (Немско езикознание)

Рецензенти:

проф. д-р Барбара Зандиг (Саарбрюкен)
проф. д-р Хайдрун Герцимиш-Арбогаст (Саарбрюкен)

София, 2014 г.

*****

Представеният за признаване от СУ „Св. Климент Охридски” дисертационен труд е защитен в Университета на Саарланд (Саарбрюкен/Германия). Публичната защита е проведена на 01.02.2006 г. Дипломата, с която се присъжда научната степен „доктор”, е издадена на 01.10.2009 г., след излизането от печат на дисертацията, което съгласно правилника на Университета на Саарланд е задължително условие за придобиване на научната степен. Дисертацията е публикувана в международното издателство за специализирана научна литература Петер Ланг, като том 10 от поредицата „Arbeiten zu Diskurs und Stil“ с издател проф. д-р Барбара Зандиг, под следното заглавие:

Petkova-Kessanlis, Mikaela (2009): *Musterhaftigkeit und Varianz in linguistischen Zeitschriftenaufsätzen. Sprachhandlungs-, Formulierungs-, Stilmuster und ihre Realisierung in zwei Teiltextrn (= Arbeiten zu Diskurs und Stil; 10)*. Frankfurt a.M. u.a.: Lang.

Дисертационният труд е написан на немски език и е в обем от 374 печатни страници. Той се състои от осем глави. В първа глава със заглавие *Въведение* (стр. 1–11) се представят целите и методическия инструментариум на изследването. Освен това се обръща внимание на липсата от изследвания на лингвистични текстове и се подчертава необходимостта от изследвания, които се концентрират върху текстове от една специализирана научна област, а не разглеждат недиференцирано научните текстове от различни области като един вид текст (жанр). Предмет на втора глава (стр. 13–57) са теоретичните и методологически основи на емпиричното изследване. В трета глава (стр. 59–120) се представят и разглеждат критично предишни изследвания, посветени на статии, публикувани в специализирани научни списания от немската и англоамериканската културна общност. В четвърта глава (121–183) се съдържа цялостната концепция на изследването и се представя детайлно модела, който се използва за описание на въвеждащите и завършващите микротекстове на статии, публикувани с специализирани немски лингвистични списания. В пета глава (стр. 185–273) са представени резултатите от анализа на въвеждащите микротекстове и са илюстрирани с примери (общ брой: 229) от изследваните микротекстове. Шеста глава (стр. 275–329) съдържа резултатите от анализа на завършващите микротекстове; общият брой на примерите от езиковия материал е 115. Тема на седма глава (стр. 331–342) е взаимодействието между въвеждащ и завършващ микротекст в рамките на цялостния текстови продукт. В осма глава (стр. 343–347)

се обобщават резултати от изследването и се извеждат перспективи за тяхната приложимост.

В текста на дисертацията са включени 4 фигури и 9 таблици. В таблиците са систематизирани частични резултати от изследването, за да се осигури по-голяма прегледност.

В края на книгата са поместени списък на използваната научна литература (стр. 349–364), който съдържа 302 единици, и приложение (стр. 367–374), което съдържа заглавията, авторите и позицията на включените в корпуса текстове респ. обособени части текстове.

*****

Цели на дисертационния труд

Дисертационният труд си поставя за цел да допринесе за детайлното описание на текстовия модел *Статия в специализирани лингвистични немски списания*. Тъй като обемът на статиите (20 до 35 печатни страници) не позволява подробен анализ на базата на голям брой текстове, изследването се концентрира върху два – прототипни за текстовия модел – микротекста. Изхожда се от това, че анализът на избраните микротекстове с метакомуникативна функция ще разкрие особености, които са от значение за целия текст. Предмет на изследването следователно не е лингвистичната статия като компетиран, абсолютен текст, а части от нея. Вниманието се концентрира върху началото и края на статията и по-точно върху въвеждащите (*einleitende Teiltex*) и завършващите (текста) микротекстове¹ (*abschließende Texte*).

Описанието на тези два микротекста с извършва със следните цели: От една страна става въпрос за това да се покаже с какво тези микротекстове се отличават от останалите части на една статия и кои са техните характерни особености. От друга страна се търси отговор на въпроса, каква информация за останалите части на статията дават тези микротекстове на реципиента.

---

¹ Терминът *микротекст* се употребява в този автореферат като „заместител” на термина *Teiltex*, използван в дисертацията. Значенията на двете понятия не са идентични. Често използваният термин в българската текстова лингвистика *композиционен блок* е също неточен, защото той се отнася само до организационната структура на текста и игнорира специфичната функционалност на различните видове микротекстове.

Методология на изследването

Настоящото изследване има емпиричен характер (анализът се извършва въз основа на корпус от 70 лингвистични статии) и използва дескриптивни методи и характеристиките за тях описателни категории от областта на немскоезичната прагматична стилистика и текстолингвистика. Вследствие на това категорията Текстов модел (Textmuster) се разглежда като съвкупност от невербален тип действие (Handlungstyp) и вербален вид текст (Textsorte). Централна характеристика на вида текст е йерархията на словесните действия в рамките на текста.

Досегашни изследвания

До момента на провеждане на изследването в специализираната научна литература липсват научни работи, посветени на текстове и/или текстови модели от областта на лингвистиката. Различна е картината в други специализирани комуникативни области: Голям брой детайлни изследвания произлизат в края на 80-те и началото на 90-те години от проекта „Специализирани езици в английския език”, проведен в Лайпцигския университет и ръководен от Роземари Глезер. Добре изследвани са областите физическа география, металургия на черните метали, педагогика, литературознание, социална психология.

В началото на новото хилядолетие интересът към изследвания, които се концентрират върху комуникативни действия в една конкретна специализирана област, започва да отслабва. За сметка на това се работи много интензивно по типологични описания и сравнителни изследвания с описателен характер (сравняват се от една страна видове текстове и/или изолирани техни признаци в два или повече езика, от друга страна видове текстове и/или изолирани техни признаци в различни специализирани комуникативни области от една културна респ. езикова общност). И типологичните и контрастивните изследвания се концентрират върху общото и типичното и игнорират последователно както характерни особености на текстовете, така и тяхната индивидуалност в рамките на текстовия модел, който се следва при създаването им.

На статиите, публикувани в специализирани немски лингвистични списания, не е посветена нито една самостоятелна публикация.

Първа глава: Въведение

В тази глава се описват целите и задачите, които си поставя изследването. Освен това се представя методологията, с която се работи. Основният акцент обаче е поставен върху липсата на изследвания на текстовия модел *Статия в специализирано лингвистично списание* и на необходимостта от такива.

Втора глава: Теоретични и методологически основи на изследването

В тази част от изследването се представят основни гледни точки и разбирания, свързани с понятията *текст* (2.1), *текстов модел*, *вид текст* (2.2), *стилов модел* (2.3), *микротекст* (2.5), както и с методите за описание на текстови модели (2.4).

Текстът се разглежда като основна комуникативна единица. В научната литература съществуват многобройни дефиниции на понятието *текст*. Между тези дефиниции има прилики, но – в повечето случаи – и съществени разлики. За разнообразието в дефинициите има различни причини: Краузе (2000: 51) посочва като причина „полиаспектуалността на предмета на познание”, т.е. на текста, за Фатер (1992) причината трябва да се търси от една страна във феномена „текст”, от друга страна – в различните изследователски подходи към текста; Зандиг (2000: 93) обръща внимание освен на разнообразието и променливостта на текстовете и на това, че при много изследователски подходи неререфлектирано се изхожда от протипни представи за текст.

Предвид описаната дефиниционна проблематика в дисертационния труд не се изхожда от една определена дефиния за текст, а от съвкупност от признаци, които са от значение за респ. при описанието на изследвания вид текст. Релевантни в тази връзка са следните признаци: прототипност, свързаност с респ. принадлежност към определен текстови модел, свързаност с респ. принадлежност към определен дискурс, интертекстуалност, декларативност, функционалност, кохерентност и кохезивност, информативност, тематичност, завършеност, приемливост, медиалност и материалност.

Във връзка с основния признак прототипност в изследването се изхожда от това, че текстът е прототипна категория и че съществуват множество прототипи текст. Комплексните монологични текстове в писмена форма се определят като „прототипното ядро на прототипите” (Зандиг 2000: 101). Различават се освен това

видове прототипи. Литературните текстове например могат да се определят като тематично домирани текстове поради неясната им текстуална функция.

Основни акценти се поставят в тази част на изследването върху тематичните комплекси текст – специализиран текст, взаимодействие текст – текстов модел – вид текст, текстов модел – стилев модел, текст – микротекст и др.

Трета глава: Изследвания с предмет статии в специализирани научни списания

В тази глава се представят и дискутират подробно резултатите от досегашни изследвания върху статии в специализирани научни списания. Първата част (3.1) е посветена на изследвания върху научната статия като цялостен текстов продукт: представени са изследвания с типологичен и с дескриптивен характер. Във втората част (3.2) се разглеждат изследвания, в които се описват отделни микротекстове на научната статия (уводи и заключения) и техните характерни особености. Дискусията в тази връзка показва ясно, че резултатите от тези изследвания са незадоволителни, защото от една страна игнорират разликите между комуникативните събития в различни специализирани сфери на комуникация, а от друга страна характерни признаци, но и индивидуални черти на вида текст.

Четвърта глава: Концепция за описание на въвеждащите и завършващи микротекстове на статиите в лингвистични списания

В тази глава се описва текстовия модел *Статия в лингвистично списание*. Поради релевантността на модела за представения в следващите глави анализ респ. неговите резултати, съдържанието се представя тук по-подробно.

Описанието се извършва на базата на дескриптивния модел, предложен от Зандиг (1997: 27), в който текстовият модел се описва като „взаимодействие между (невербален) тип действие и (вербален) вид текст (жанр)”. В описанието са включени и конкретните резултати от анализа на включените в изследователския корпус текстове.

Типът действие включва една обществено значима цел, определени ситуативни свойства, както и ролите и взаимоотношенията между участниците в дадена комуникативна ситуация.

Обществено значимата цел се манифестира в социалния смисъл на типа действие. Това означава, че за всеки съществуващ обществено значим стандартен проблем съществува „вид стандартно решение” (Зандиг 1997: 27).

Социалният смисъл на един научен труд е да допринесе за прогресивното развитие на науката. Този принос може да бъде осъществен посредством текстове с различна жанрова принадлежност: монография, статия, доклад и т.н. Това са видове текстове (жанрове), които изпълняват прототипно функцията да транспортират актуални научни резултати до изследователската общност.

Всеки вид текст (жанр) се създава в „отговор” на една проблемна ситуация и представлява решение на възникнал проблем. Проблемните ситуации не съществуват а priori, те възникват в рамките на дадено общество и отговарят на потребностите на неговите членове. Във всяко общество има обаче „стандартни проблемни ситуации” (Зандиг 1997: 28). Изследователите допринасят за прогресивното развитие на науката като откриват нови неизследвани части на един цялостен проблем или се концентрират върху „стари”, вече изследвани, частични проблеми и търсят възможности за тяхното решение.

Решението на един стандартен проблем може да се реализира по два канала: устно (във формата на доклад например) и писмено (във формата на статия или монография). За презентацията на научни резултати стандартното решение е концепциална писменост (срв. Кох / Йостеррайхер 1985). При публикуването на даден научен текст продуцентът на текст има възможност да избира между различни конвенционално утвърдени медии. Медиите с писмен канал са например специализирани научни списания, сборници, монографии и др. Чрез определени изисквания за оформяне на текста и/или предварително стесняване на тематичния кръг медията може да окаже влияние върху съдържанието и формата на текста. Степента на това влияние може да се окаже особено висока при медии като специализираните научни списания, при които научните текстове подлежат на (анонимно) експертно рецензиране. Рецензиите на експертите са освен това определящи при взимането на решение относно това до каква степен предложените текстове отговарят на изискванията за публикация. По този начин специализираните научни списания изпълняват едновременно две функции: От една страна те са носители на специализирана информация, от друга страна

функционират като регулативна „инстанция“, която гарантира качеството на подадената специализирана информация.

Всеки тип невербално действие предвижда респ. определя на коя „дискурсивна общност“ (Суйелс 1990) обществото е възложило решаването на определен стандартен проблем. В сферата на науката стандартни проблеми се решават от експерти със специализация в определена научна област. Кръгът на адресатите включва обаче не само експерти в една определена област. Към групата на потенциалните адресати принадлежат както експерти от други научни области, така и лаици с интерес към предложената тематика. Тази адресираност към различни групи реципиенти е характерна за научните текстове (Якобс 1999: 58). Списанието *Linguistische Berichte* напр. представлява един отворен форум:

„Този форум е отворен за всички нива на научна работа, следователно за всеки, който работи по лингвистично ориентиран проект, в една и съща степен за студенти, асистенти и професори”.²

4.1.2 Прототипни свойства на вида текст

Познанията на участниците в общуването за даден вид текст са запаметени в съзнанието им като една абстрактна идеална представа, в която се съдържат редица особено характерни и/или особено често срещани признаци. Съвкупността от тези признаци отличава типичния/ите представител/и на вида текст и служи на продуцента на текст като „добър пример“ (Адамчик 2004: 47) тогава, когато пред него стои задачата да създаде конкретен текст с определена цел на действие. В този случай обаче продуцентът има свободата да реши, дали ще използва всички тези признаци или не (= вариация, свързана респ. включена в текстовия модел, *textmusterbezogene Varianz*). Защото при създаването на един конкретен текст продуцентът взема едно – съответстващо на комуникативната ситуация и на неговите индивидуални комуникативни потребности – индивидуално решение за оформяне на текста (= индивидуална вариация, *individuelle Varianz*). При това индивидуално решение може да се стигне дотам, че конкретният текст може да се отличи признаци, които не се съдържат в текстовия модел (= оригинална вариация, *originelle Varianz*).

В комуникативната реалност се срещат типични, по-малко типични и още по-малко типични екземпляри на даден вид текст. В съответствие с дескриптивния

---

² Информация за списанието на интернет страницата на издателство Ерих Шмидт, www.esv.info.

модел на Зандиг (1997, 2006) протопипните свойства на един вид текст могат да бъдат установени въз основа на описанието на реализираната в текста йерархия на словесните действия, на използваните модели на секвентиране и формулиране, както и на материалния образ и на средния обем на текстовете.

4.1.2.1 Йерархия на словесните действия

Основното текстово действие (*wesentliche Texthandlung*, von Polenz 1988: 37), което произлиза от обществено значимата цел респ. от стандартния обществен проблем, който предстои да бъде решен, е ДОПРИНАСЯНЕ ЗА ПРОГРЕСИВНОТО РАЗВИТИЕ НА НАУКАТА. В рамките на един текст решението на проблема не може да бъде дадено „от раз”. Затова цялостното текстово действие се извършва sukcesивно, в няколко частични стъпки респ. частични действия. Анализът на текстовия корпус показва, че при реализацията на вида текст *Статия в лингвистично списание* може да се изхожда от следната структура на речевите действия: При една от стъпките даден предмет на изследване, дадено изследователско развитие, дадена теория, даден изследователски подход се представя като проблематичен. Това частично речево действие се обозначава като ДЕКЛАРИРАНЕ НА ПРОБЛЕМ. Това обозначение цели да покаже, че един научен проблем не се отличава с интересубективно съществуване, а трябва преди всичко да бъде открит и назован от някого. За да се осигури оптимално разбиране респ. за да бъде убеден реципиента в това, че дадено положение действително е проблематично, се поражда необходимост проблемът да бъде обяснен и изяснен, т.е. необходимост от извършване на словесното действие ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА. Едва след това може да се премине към решението на проблема, с други думи да се извърши действието ПРЕДЛАГАНЕ НА РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА. След това следва действието ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. Тези частични речеви действия са взаимно свързани. За тяхното извършване съществува конвенционален модел на секвентиране. Става дума за стъпки на действие, връзката между които в рамките на текста се осъществява посредством „и след това”. Според мен може да се изходи от това, че тези частични словесни действия са конститутивни за научните трудове³; изключение тук правят статиите, в които се публикуват резултати от експериментални изследвания,

---

³ Тезата, че в научните текстове се разгръща една структура Проблем – Решение, се среща и в други изследвания, срв. напр. ван Дейк (1980: 139), Буш-Лауер (1991: 94).

т.нар. експериментални студии (Experimentalstudien). В монографии структурата на словесните действия се отличава с много по-голямо разнообразие отколкото в статиите. Освен това е от значение, че в рамките на една монография съществува възможността да се представят няколко проблема, да се предложат различни решения на един и същи проблем, да се дискутира в по-обширна форма. В резултат на ограниченията в обема последното не е възможно в научни статии.

4.1.2.2 Тема и тематична структура

За реализацията на действието в съответствие с типа на действие в рамките на текстовия модел *Статия в лингвистично списание* съществуват определени тематични прескрипции. Медията *Лингвистично специализирано списание* определя тематичната област, в която темите на отделните статии задължително трябва да се „впишат”. Освен това медията определя и някои свойства на темата, напр. релевантност за лингвистичната наука и актуалност:

„Списанието Deutsche Sprache се самоопределя като форум за езиковеди от страната и чужбина, в който се представят и дискутират актуални изследователски резултати от областта на (германистичната) лингвистика.”⁴

В някои случаи могат да бъдат наложени допълнителни тематични ограничения. Списанието *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* например винаги излиза в тематични броеве.

Текстовият модел предвижда освен това две алтернативи за действие при НАЗОВАВАНЕ НА ТЕМАТА на статията в заглавието: ОБЯВЯВАНЕ респ. ЗАГАТВАНЕ НА ТЕМАТА. Употребата на заглавие е конститутивна, а на подзаглавие факултативна. Подзаглавието – в случай, че е употребено – служи за ПРЕЦИЗИРАНЕ и/или СПЕЦИФИЦИРАНЕ НА ТЕМАТА. Изследването показва освен това, че при формулирането на темата в заглавието и/или подзаглавието се наблюдават различни „степени на експлицитност” (Зандиг 2006: 337).

4.1.2.3 Модели на секвентирание (последователност)

При оформяне на текстовете по модела *Статия в лингвистично списание* се употребява общия секвенционен модел „начало – среда – край” (Зандиг 2006: 498), но по специфичен начин.

---

⁴ www.esv.info

Микротекстовете в началото на текста са позиционирани преди основния текст. Това са имената на автора, заглавието, подзаглавието, мотото и резюмето. При наличие на всички тези микротекстове е налице максимална реализация на предвиденото в текстовия модел; когато се извършват само действията ОБЯВЯВАНЕ НА ИМЕНАТА НА АВТОРА и УПОТРЕБА НА ЗАГЛАВИЕ реализацията на действията е минимална.

Интересен феномен е вариацията при позициониране на заглавието и на имената на автора. Чрез използването на специфични модели на секвентирание, комбинирани с определено типографско оформление, се постига различно стилистично въздействие. В списанието *Deutsche Sprache* например първоначално се процедира по модела на секвентирание 'най-важното на първо място': имената на автора са позиционирани на първо място и маркирани с курсивен шрифт. След имената на автора се появява заглавието на статията, което е напечатано с главни букви; тук се използва следователно друг модел на секвентирание: „по-важното с по-голям разход/обем езиков материал”. По този начин се релативира значението на лицето, което представя научните резултати: научният принос респ. темата се квалифицира като по-важна от личността на автора.

Резюмето на статията (Abstract) е конститутивен елемент на цялостния текст, но може да е микротекст от секвенцията „начало” или от секвенцията „край”. В списанието *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* резюмето, написано на английски език, е част от секвенцията „край”. Тази „гъвкавост” в позицията е възможна, защото резюмето представлява самостоятелен текст, за чието разбиране на читателя не е необходимо да консултира първичния текст.

Употребата на мотото се наблюдава само при 4 от текстовете в изследвания корпус. Това означава, че става въпрос за периферно явление.

След основния текст, в крайна позиция, се намират микротекстовете приложение, списък на използваната литература и данни за автора на статията. За разлика от приложението, което е факултативно, списъкът с литература е конститутивен, т.е. не липсва никога.

В средната секвенция – между секвенциите „начало” и „край” – е разположен основният текст. Тъй като въвеждащите и завършващите микротекстове са непосредствено свързани с основния текст и имат за цел да гарантират

проспективно респ. ретроспективно разбирането му от страна на реципиента, на тях е отредена една особена позиция в рамките на секвенцията „начало – среда – край”. Въвеждащите микротекстове имат функцията да осигурят прехода от секвенцията „начало” към секвенцията „среда”, завършващите микротекстове осъществяват прехода от секвенцията „среда” към секвенцията „край”.

4.1.2.4 Модели на формулиране

Характерни за научния език са не само глобални изисквания относно формулирането (като напр. еднозначност, обективност и компактност на изказа), а и употребата на характерни изрази и комбинации от изрази. Последните са познати в научната литература под наименованието модели на формулиране (Formulierungsmuster) (срв. напр. Хайнеман / Фивегер 1991: 166). Под модели на формулиране се разбират „често употребявани комбинации от езиков структурен модел и лексикално покритие, които се използват в специфични комуникативни ситуации, за да се транспортира определено съдържание респ. да се изпълнят определени словесни действия” (Кютц 2007: 235).

Моделите на формулиране се отличават със следните свойства: употребата им е конвенционална, реципиентите ги очакват в текстове от определени жанрове, те винаги се свързват с определени ситуации, те биват репродуцирани (т.е. не става въпрос за формулиране на нови изрази), имат конкретна функционалност и могат да бъдат заучени.

4.1.2.5 Материален образ

Материалният образ на отделните статии не е резултат от индивидуални решения на продуцентите, а се дължи на следването на конвенциите в научната сфера на действие, както и на изискванията за оформление на медията *Специализирано научно списание*. Характерни за всички статии са еднаквото им позициониране в рамките на списанието, ясното им разграничаване от други видове текстове, публикувани в списанието (рецензии, дискусии, документации и др.), чрез поместването им в отделна рубрика, особеното маркиране на началото на текста, на заглавията на отделните микротекстове, както и яснотата на структурата чрез разделяне на текста на абзаци.

4.1.2.6 Среден обем

Статиите от изследователския корпус са със среден обем от 23 печатни страници. Налице е обаче значителна вариация в обема: Най-краткият текст от корпуса се състои от 3 страници, два текста от корпуса са с обем от 46 страници. И трите текста представляват периферни явления в рамките на текстовия модел.

4.1.2.7 Промяна на отделни признаци в текстовия модел

Текстовите модели по принцип могат и се променят с течение на времето. Особено „податлив“ за промени е материалният образ.

4.2 Критерии за разграничаване на въвеждащите и завършващите микротекстове

4.2.1 Позиция на въвеждащите и завършващите микротекстове

Въвеждащият микротекст е разположен винаги в началото на секвенцията „среда“. Неговото начало е маркирано посредством заглавие и номериране на микротекста. Тази типична за текстовия модел реализация се наблюдава в 52 от изследваните текстове. Вариацията при останалите текстове (напр. липса на номериране и/или заглавие, номериране на текста с числото нула) е свидетелство за това, че продуцентите отдават значение на този микротекст в различна степен.

Завършващият микротекст е – в повечето от случаите – последният микротекст на секвенцията „среда“. Началото му е маркирано посредством заглавие и номериране на микротекста. При пет текста от корпуса обаче завършващият микротекст не е отделен микротекст, разграничен от останалите чрез типографски средства, а представлява част от последния микротекст на изложението. В тези случаи се изхожда от индивидуална вариация на текстовия модел.

4.2.2 Заглавията на въвеждащите и завършващите микротекстове

По-голямата част от въвеждащите и завършващите микротекстове имат заглавия (= типична, образцова реализация на текстовия модел). 5 от въвеждащите микротекстове са без заглавие. Също така 5 от завършващите микротекстове нямат заглавие и освен това не са обособени като отделен микротекст. В тези случаи е налице индивидуална вариация.

Като протопипно наименование на въвеждащия микротекст може да се разглежда наименованието *Einleitung* (увод, въведение). То се използва с цел да се обяви провеждането на словесното действие ВЪВЕЖДАНЕ (в изложението, текста) и се

реализира в повече от половината текстове от корпуса. По този начин продуцентът сигнализира, че микротекстът изпълнява една особена функция в рамките на текста: предлага на читателя ПРЕДВАРИТЕЛНА ОРИЕНТАЦИЯ.

Сравнително честа е и употребата на синонимното наименование *Einführung*. Както *Einführung*, така и *Einleitung* могат да бъдат комбинирани с тематично заглавие, напр.

Einleitung: Soziale Positionen und Handlungsmöglichkeiten (ЕТТ 16).

В заглавието освен това могат да бъдат реализирани различни видове словесни действия: ОБЯВЯВАНЕ НА ТЕМАТА (*Das Konfix als querliegende Wortbildungseinheit*), ЗАГАТВАНЕ НА ТЕМАТА (*Zum Forschungsstand*), ДЕКЛАРИРАНЕ НА ПРОБЛЕМ (*Das Verbstellungsproblem*) и др.

Вариация в по-голяма степен се наблюдава при завършващите микротекстове. Изследването показва, че може да се изхожда от две прототипни наименования: *Zusammenfassung* (обобщение) и *Fazit* (извод, заключение). Наименованието *Zusammenfassung* се среща в 15 от микротекстовете; за алтернатива служи наименованието *Resümee*. Чрез тези наименования метакомуникативно се обявява извършването на действието ОБОБЩАВАНЕ. При употребата на *Fazit* се сигнализира, че следва извършването на действието ВАДЯ ИЗВОДИ/ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Алтернативните наименования тук са *Ergebnisse* (резултати) и *Schlussfolgerungen* (изводи). Не толкова типични са при завършващите микротекстове тематичните заглавия. Още по-малко типични са заглавия като *Schluss* (край) или *Schlussbemerkungen* (заключителни бележки). Налице са и случаи на индивидуална (*Linguistischer Erkenntnisgewinn – ein Ausblick*) и оригинална вариация (*Fazit: Das Recht ist ungepflegt*).

4.2.3 Специфичната вътрешнотекстова функция на въвеждащите и завършващите микротекстове

Въвеждащите и завършващите микротекстове са метатекстове, които изпълняват една специфична вътрешнотекстова функция: Те имат принос за конституирането на текста и на взаимоотношенията между участниците в общуването и гарантират по този начин комуникативния успех на цялостния текст. Въпреки че тези микротекстове са характерни и за други видове текст, е важно да се подчертае, че

при тяхната реализация в текст, принадлежащ към един определен жанр, протича адаптация към съответния модел. С други думи: тези микротекстове имат специфични свойства, които са обусловени от съответния жанр.

4.2.4 Статии без или без обособени въвеждащи и завършващи микротекстове

В тази глава се дават и обсъждат подробно примери от корпусния материал. Статии, в които завършващият микротекст не е самостоен композиционен елемент, а е част от секвенцията „среда“ се разглеждат като случаи на конвенционална вариация, предвидена в текстовия модел (4.2.4.1). Статии, в които липсват въвеждащ или завършващ микротекст, се определят като периферни явления в рамките на текстовия модел (4.2.4.2).

4.3

В тази част от изследването се описва как моделът за описание на текстов модел се прилага и съответно адаптира за анализа на микротекстовете.

Пета глава: Анализ на вида микротекст *Въвеждащ микротекст*

Анализът, представен в тази глава, показва, че въвеждащите микротекстове изпълняват една специфична комуникативна функция, която е – в различна степен – непосредствено свързана със следващия ги текст. С един въвеждащ микротекст, който трябва да бъде локализиран в една предхождаща комуникативното събитие фаза, продуцентът преследва едновременно различни комуникативни цели: цели, свързани с конституирането на текста, с конституиране на взаимоотношенията между адресант и адресат, илокутивни и перлокутивни цели.

Един въвеждащ микротекст трябва да се разглежда като резултат от извършването на частичното словесно действие ВЪВЕЖДАНЕ (в текста, в изложението). Посредством това словесно действие продуцентът прави опит да доведе действието, което се извършва в основния текст, до комуникативен успех. Действието ВЪВЕЖДАНЕ се реализира с помощта на централното илокутивно действие ИНФОРМИРАНЕ ОТНОСНО ОСНОВНИЯ ТЕКСТ. При типичната (образцова) за текстовия модел реализация (Musterhaftigkeit) като средства за неговото провеждане служат действията ДЕКЛАРИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА, ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА, ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ЦЕЛТА (на изследването) и ОПОВЕСТЯВАНЕ НА НАЧИНА ЗА РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА. Текстовият модел допуска неизвършването на

едно или две от тези конститутивни действия, извършването на тези действия с повече или по-малко езиков материал, имплицитното извършване на тези действия или имплементирането им в други действия. Това са случаите на вариация, предвидени в текстовия модел (textmusterbezogene Varianz). При не толкова типични представители на вида текст се провеждат допълнително действията ЗАГАТВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА и ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. И в тези случаи става въпрос за конвенционална вариация, която се предвижда в текстовия модел. Извършването на тези действия, което – в съответствие с модела – става обикновено не във въвеждащия микротекст, а едва в края на статията, тук има за цел да СЪБУДИ у читателя ИНТЕРЕС към обсъжданата тема респ. към поставения проблем. В редки случаи, т.е. в екземпляри, които представляват периферийни явления за модела, действието ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА се реализира от автора на статия чрез експлицитно ДАВАНЕ НА ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА на предложеното от него решение. С цел да се осигури комуникативния успех на изредените частични словесни действия се извършват субсидиарни илокутивни действия (ПОСОЧВАНЕ НА СИНОНИМИ, ПРЕДЛАГАНЕ/ВЪВЕЖДАНЕ НА НОВО ПОНЯТИЕ, НАЗОВАВАМ НЕЩО ЕДИ-КАК СИ), конституиращи текста действия (ИЗЯСНЯВАНЕ, ПРЕЦИЗИРАНЕ, ДЕФИНИРАНЕ, ПАРАФРАЗИРАНЕ и др.) и свързани с взаимоотношенията между адресант и адресат действия (Captatio benevolentiae ‘търсене на благоволение’). Реализацията на кои от тези действия ще се осъществи, решава продуцентът на текста (= индивидуална вариация в рамките на текстовия модел). Начинът на извършване и изборът на езиковите средства са различни във всеки един конкретен текст (индивидуална вариация).

Посредством един въвеждащ микротекст освен това СЕ ОСЪЩЕСТВЯВА КОНТАКТ с читателя. Тъй като се касае за микротекст, който е част от научен текст, директното обръщение към читателя се среща в незначителен брой текстове, т.е. то е периферийно явление. При типичната (образцова) за текстовия модел реализация ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА КОНТАКТА с читателя се извършва посредством илокутивното действие ИНФОРМИРАНЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ и съответно чрез действия, които са конститутивни за това действие или са субсидиарни към него (вж. горе). Това комплексно текстово действие се извършва едновременно с две цели: с конституиращата текста цел да се осигури разбиране на текста и с цел да се установят взаимоотношения с читателя. В четвърта глава се обръща внимание

на това, че има статии в лингвистични списания, които не съдържат въвеждащ микротекст. Това означава, че дори само наличието на един такъв микротекст е доказателство за това, че продуцентът на текста прави опит да установи положителни взаимоотношения с читателя (positive Beziehungsgestaltung). Анализът на въвеждащите микротекстове от корпуса показва, че степента на вариация при реализацията на това действие е висока: ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА КОНТАКТ може да стане чрез полагането на по-малко или на повече комуникативни усилия от страна на продуцента (в зависимост от това посредством кои словесни действия ще се извърши централното илокутивно действие ИНФОРМИРАНЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ), с помощта на допълнителни субсидиарни действия, но и посредством редица други действия, които имат за цел да НАПРАВЯТ текста АТРАКТИВЕН за читателя.

Въвеждащият микротекст в своята цялост е резултат от провеждането на перлокутивното действие СЪБУЖДАНЕ НА ИНТЕРЕС И ПРЕДИЗВИКВАНЕ НА ВНИМАНИЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ. Чрез това действие продуцентът се опитва да въздейства върху реципиента, така че контактът между адресант и адресат да се запази и адресатът да не прекъсне четенето на текста. Типичната (образцова) за текстовия модел реализация е с помощта на действието ИНФОРМИРАНЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ, но и тук продуцентите се възползват от предвидената в модела вариация, в резултат на което микротекстовете се отличават с различна степен на разбираемост и/или атрактивност; използват се и стилови модели като НАСОЧВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО на читателя в определена посока и СЪЗДАВАНЕ НА ДОСТОВЕРНОСТ.

Четирите частични словесни действия ВЪВЕЖДАНЕ (в текста, изложението), ИНФОРМИРАНЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ, установяване на контакт и СЪБУЖДАНЕ НА ИНТЕРЕС И ПРЕДИЗВИКВАНЕ НА ВНИМАНИЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ се намират във взаимодействие помежду си. Текстовото действие ИНФОРМИРАНЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ е с илокутивен характер и е централното действие в микротекста. Същевременно обаче това действие е средство за извършване на останалите три действия, които са по висшестоящи от него в йерархията на текстовите действия. Затова начинът, по-който се реализира това действие, въздейства непосредствено на извършването на висшестоящите действия. Така например начинът на провеждане на действието ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА играе важна роля за това, по какъв начин се реализира действието СЪБУЖДАНЕ НА ИНТЕРЕС И ПРЕДИЗВИКВАНЕ

НА ВНИМАНИЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ. ЕКСПЛИЦИРАНЕТО НА ПРОБЛЕМА не се извършва само, за да бъде информиран читателят за това, какво го очаква в следващия текст. ЕКСПЛИЦИРАНЕТО става по определен начин с цел на събуждане на интерес у читателя, но и задържане този интерес. Същевременно се УСТАНОВЯВА КОНТАКТ с читателя по определен начин и се полагат усилия, насочени към конституирането на положителни взаимоотношения.

От проведения анализ става ясно, че със създаването на въвеждащия микротекст се преследват едновременно няколко комуникативни цели. Същевременно се вижда и това, че словесните действия, а съответно и изразните средства се отличават с мултифункционалност. ИЗЯСНЯВАНЕТО на даден проблем или дадени обстоятелства се извършва, за да се ИНФОРМИРА читателя, за да се направи достъпна и разбираема декларацията на проблема, за да се СЪБУДИ ИНТЕРЕСА на читателя, и всичко това става, за да се „настрои” читателя положително, за да се влезе във взаимоотношения с него и т.н.

Въз основа на анализа може да се констатира в заключение, че текстовият модел *Въвеждащ микротекст* се отличава с висока степен на конвенционална вариация. Докато при реализацията на действието ИНФОРМИРАНЕ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ повечето продуценти избират типичния за текстовия модел подход, т.е. извършват конститутивните за модела действия, може да се установи, че моделът дава широко поле на действие за индивидуални „изпълнения” при извършването на субсидиарните действия. В прототипните екземпляри се използват стилкови модели като ПОСТИГАНЕ НА РАЗБИРАЕМОСТ, НАСОЧВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО и СЪЗДАВАНЕ НА ДОСТОВЕРНОСТ. В нетолкова типични въвеждащи микротекстове действието ПОСТИГАНЕ НА РАЗБИРАЕМОСТ или въобще не се реализира, или при реализацията му комуникативните усилия са сведени до минимум. В други микротекстове, които имат характера на периферийни явления, се извършват значителен брой действия с цел ПОСТИГАНЕ НА АТРАКТИВНОСТ на текста.

Причините за установената вариация в текстовия модел, а и извън него, са от различен характер. В някои случаи вариацията е обусловена от предмета на изследване: Когато например дискутираният в дадено изследване проблем е спорен, то тогава се стига до максимална реализация на действието ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА. Това означава, че се извършват словесни действия от различен тип и се полагат максимални комуникативни усилия. За вариацията

обаче може да има причини от индивидуален характер: в зависимост от това какво индивидуално решение за изпълнение на словесните действие взема продуцентът. Освен това трябва да се има предвид, че представите на отделните продуценти за текстовия модел са относително абстрактни и че реализацията на модела в един конкретен текст винаги има един индивидуален „отпечатък”.

Шеста глава: Анализ на вида текст *Завършващ микротекст*

Анализът на завършващите микротекстове от корпуса показва, че за вида текст *Завършващ микротекст* в статии от лингвистични списания е характерно следното: Завършващият микротекст с ауксилиарна (подпомагаща) функция е само една от възможностите да се ПРЕУСТАНОВИ КОНТАКТА с читателя. Продуцентите, които решават да създадат микротекст с подобна функция, го правят в интерес на адресатите. Затова текстовите действия в и извършени с помощта на завършващите микротекстове са действия, които допринасят за създаването на взаимоотношенията между адресант и адресат. Като прототипно може да се разглежда извършването на действието ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА (= образцова реализация). Като конститутивно средство за действие функционира действието ОБОБЩАВАНЕ. Не толкова типично, но относително често срещано е провеждането на действията ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА и ПОСОЧВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА (= предвидена в текстовия модел вариация). С провеждането на последните две словесни действия продуцентът полага допълнителни „усилия”, които имат за цел да гарантират успеха на неговите комуникативни намерения. От анализа на езиковия материал става ясно, че и при извършването на отделни словесни действия съществуват определени предпочитания. Така например действието ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА най-често се извършва посредством действието ОБЯВЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. Словесните действия, които представляват типични, не толкова типични и още по-нетипични възможности за извършване на действието, но са предвидени в текстовия модел, и от които продуцентът има възможност да избира, могат да бъдат комбинирани по различен начин в рамките на завършващия микротекст (= предвидена в текстовия модел вариация). Така например действията СЪОБЩАВАНЕ ЗА НАЧИНА НА РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА и ОБЯВЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА често биват комбинирани, за

да се постигне разбираемост и по този начин желаният комуникативен резултат на по-висшестоящото в йерархията действие ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. Като конвенционална, предвидена в текстовия модел, вариация се разглеждат и случаите на извършване на субсидиарни действия (напр. ПОЯСНЯВАНЕ, СПЕЦИФИЦИРАНЕ, ПРЕЦИЗИРАНЕ, ДАВАНЕ НА ПРИМЕР, ОБОСНОВАВАНЕ и др.), както и употребата на модели за формулиране. От значение са освен това случаите, в които проведените действия би трябвало да се локализируют в периферията на текстовия модел и които биха могли да бъдат разглеждани като плавен преход от конвенционална към оригинална вариация. Оригинална вариация е налице тогава, когато в микротекста или в края на микротекста се използват стилистични средства с една единствена особена функция, а именно за ЗАВЪРШВАНЕ НА ТЕКСТА ПО ОСОБЕНО ВЪЗДЕЙСТВАЩ НАЧИН, т.е. да се постигне определено стилистично въздействие.

Седма глава: Взаимодействие между въвеждащия и завършващия микротекст в рамките на цялостния текст

Предмет на тази глава е взаимодействието между въвеждащия и завършващия микротекст в рамките на цялостния текст. В прототипни екземпляри на вида текст *Статия в лингвистично списание* резултатът от това взаимодействие е създаването на впечатлението за комплетирането респ. завършеността на целия текст. За създаването на смислова цялостност и завършеност на текста се използват основни, общи за всички видове текст, стилни модели, които имат за цел да представят текста и извършеното в и с него текстово действие и свързаната с него тема като „добре структуриран”, „завършен”, „цялостен”, „разбираем за читателя”, „грижливо подготвен” и т.н. (Зандиг 2006: 175).

В тази глава се описват и се дават примери за извършването на следните стилистични действия: а) рамкиране посредством микротекстове със субсидиарна функция, б) езиково ЗАОБЛЯНЕ/ИЗГЛАЖДАНЕ (sprachliches ABRUNDEN), в) тематично-пропозиционално ЗАОБЛЯНЕ/ИЗГЛАЖДАНЕ, ЗАОБЛЯНЕ/ИЗГЛАЖДАНЕ посредством ДИАЛОГИЗИРАНЕ.

Осма глава: Обобщение на резултатите от изследването и перспективи

Целта на изследването се състоеше в това да се регистрират и опишат следването на текстовия модел (образец) и вариацията във въвеждащите и в завършващите

микротекстове в статии, публикувани в специализирани лингвистични списания. Изследването показва, че категориите в дескриптивния модел на Зандиг (1997, 2006) имат приложимост не само за описанието на текстови модели и видове текстове, но биха могли да служат и при описание на видове микротекстове. Вследствие приложението на модела и последвалия подробен анализ на въвеждащите и завършващите микротекстове на текстовете, включени в изследователския корпус, се стигна до следните резултати:

1) Въвеждащи микротекстове в статии от лингвистични списания

Прототипните екземпляри на вида текст *Статия от лингвистично списание* съдържат един въвеждащ микротекст. Въвеждащият микротекст има функцията да осъществи прехода от секвенцията „начало” към секвенцията „среда”. При прототипните екземпляри микротекстът има заглавие и е номериран. Прототипното наименование на микротекста е *Einleitung* (увод, въведение). Въвеждащият микротекст изпълнява една специфична вътрешнотекстова функция: Той има за цел да подготви потенциалния читател за рецепцията на следващия го текст, да гарантира неговата разбираемост и по този начин комуникативния успех на основния текст.

Въвеждащият микротекст се отличава с една характерна структура на извършваните в него словесни действия. С и във въвеждащия микротекст се извършват едновременно четири основни текстови действия: конституиращото взаимоотношенията между адресант и адресат действие УСТАНОВЯВАНЕ НА КОНТАКТ С ЧИТАТЕЛЯ, конституиращото взаимоотношенията между адресант и адресат перлокутивно действие СЪБУЖДАНЕ НА ИНТЕРЕС И ПРЕДИЗВИКВАНЕ НА ВНИМАНИЕ У ЧИТАТЕЛЯ, конституиращото текста действие ВЪВЕЖДАНЕ и илокутивното действие ИНФОРМИРАНЕ НА ЧИТАТЕЛЯ ЗА (съдържанието на) СЛЕДВАЩИЯ ОСНОВЕН ТЕКСТ. Тези действия са тясно свързани помежду си. Те изпълняват своята функция освен това във взаимодействие с други микротекстове, които са част от секвенцията „начало”. Централно текстово действие е действието ИНФОРМИРАНЕ НА ЧИТАТЕЛЯ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ. Посредством това действие се извършва конституиращото текста действие ВЪВЕЖДАНЕ.

За реализацията на централното текстово действие ИНФОРМИРАНЕ НА ЧИТАТЕЛЯ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ текстовият модел предвижда четири конститутивни частични действия: ДЕКЛАРИРАНЕ НА ПРОБЛЕМ, ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА, ОБЯВЯВАНЕ НА ЦЕЛ (на изследването) и ОБЯВЯВАНЕ НА НАЧИНА, ПО КОЙТО СЕ СТИГА ДО РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. При прилагане на текстовия модел с цел създаване на конкретен текст могат да бъдат извършени и четирите частични действия, допустимо е също продуцентът да „пропусне” едно или две от тези словесни действия. Също така се оказва възможно да се извършат допълнително други действия, които не се предвиждат в модела *Въвеждащ микротекст*, напр. действията ЗАГАТВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА или ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА; нетипичното включване на тези действия в структурата на микротекста става с цел СЪБУЖДАНЕ НА ИНТЕРЕС И ПРЕДИЗВИКВАНЕ НА ВНИМАНИЕ У ЧИТАТЕЛЯ. Разнообразието при реализацията в конкретни текстови екземпляри е голямо: провеждат се едно или повече от назованите конститутивни словесни действия с по-малко или с повече комуникативни усилия, посредством или без субсидиарни действия, последователността на отделните действия варира, конститутивни за модела действия не се извършват, или пък се включват други действия, които не са характерни за модела.

За извършването на перлокутивното действие СЪБУЖДАНЕ НА ИНТЕРЕС И ПРЕДИЗВИКВАНЕ НА ВНИМАНИЕ У ЧИТАТЕЛЯ продуцентът разполага с различни конвенционални възможности за оформяне на текстовия продукт: може да бъде извършено единствено централното за модела действие ИНФОРМИРАНЕ НА ЧИТАТЕЛЯ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ посредством конститутивните за него частични действия, продуцентът може да предостави на адресата повече или по-малко информация, посредством различни езикови средства и действия може да се ПОСТИГНЕ оптимална РАЗБИРАЕМОСТ, да се НАСОЧИ ВНИМАНИЕТО на реципиента в определена посока, може да бъде направен опит за СЪЗДАВАНЕ НА ДОСТОВЕРНОСТ, за емоционално въздействие върху реципиента като дадени обстоятелства се ОЦЕНЯВАТ по един определен начин, като продуцентът ПРЕДСТАВЯ СЕБЕ СИ в добра светлина или пък се стреми да НАПРАВИ своя текстов продукт АТРАКТИВЕН за потенциалните адресати.

В резултат на анализа на текстовете се установи, че съществуват специфични модели на формулиране за следните словесни действия: ПОЛОЖИТЕЛНО

/НЕГАТИВНО ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРЕДИШНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ОБЯВЯВАНЕ (на предстоящи за извършване в рамките на текста словесни действия), ПРЕПРАЩАНЕ КЪМ ОСНОВНИЯ ТЕКСТ И НЕГОВИТЕ МИКРОТЕКСТОВЕ, ФОКУСИРАНЕ.

Стиловите модели, които намират приложение във въвеждащия микротекст са: ПОСТИГАНЕ НА РАЗБИРАЕМОСТ, НАСОЧВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО, СЪЗДАВАНЕ НА ДОСТОВЕРНОСТ, ОЦЕНЯВАНЕ, ЕМОЦИОНАЛИЗИРАНЕ, САМОПРЕДСТАВЯНЕ И ПОСТИГАНЕ НА АТРАКТИВНОСТ. Всеки от тези стилови модели има една точно определена текстова функция. Докато действието ПОСТИГАНЕ НА РАЗБИРАЕМОСТ има за цел да допринесе за постигане на комуникативен успех при извършване на действието ИНФОРМИРАНЕ НА ЧИТАТЕЛЯ ЗА ОСНОВНИЯ ТЕКСТ, стремежът към ПОСТИГАНЕ НА АТРАКТИВНОСТ има за цел да предизвика един перлокутивен ефект, а именно да доведе до развиването на интерес от страна на читателя и да го предразположи да продължи с четенето на текста.

2) Завършващи микротекстове в статии от лингвистични списания

Както въвеждащият микротекст, така и завършващият микротекст се разграничава от останалите части на текста въз основа на типографското му маркиране, наличието на заглавие и номериране. Завършващият микротекст маркира прехода от секвенцията „среда“ към секвенцията „край“ и е позициониран в края на основния текст. За обозначаването на този микротекст има две прототипни наименования: *Zusammenfassung* (обобщение, резюме) и *Fazit* (извод, заключение). Завършващият микротекст – също като въвеждащият микротекст – изпълнява една определена вътрешнотекстова функция: задачата му е да гарантира разбираемостта на – в повечето случаи вече прочетения – основен текст.

Посредством завършващия текст със субсидиарна функция в статии от лингвистични списания се извършва текстовото действие ПРЕУСТАНОВЯВАНЕ НА КОНТАКТА С ЧИТАТЕЛЯ. Начинът, по който се извършва това действие, е от голямо значение за взаимоотношенията между адресант и адресат в рамките на текста. Функцията на това действие е продуцентът респ. създаденият от него текстов продукт да остави добро впечатление у реципиента. Това е релевантен момент, защото действието ПРЕУСТАНОВЯВАНЕ НА КОНТАКТА С ЧИТАТЕЛЯ може да бъде извършено и посредством други микротекстове, които не изпълняват субсидиарна функция спрямо основния текст. Изследваният корпус съдържа текстове от този

вид. Основното текстово действие ПРЕУСТАНОВЯВАНЕ НА КОНТАКТА С ЧИТАТЕЛЯ може да бъде извършено с помощта на три частични действия: ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА, ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА и ПОСОЧВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА (= предвидена в текстовия модел вариация). Действието ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА е прототипно за текстовия модел. В прототипни екземпляри то се извършва с помощта на конституиращото текста действие ОБОБЩАВАНЕ и илокутивното действие ОБЯВЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. Като средство за неговото извършване обаче се използват – макар и в по-редки случаи – и други действия: ОПОВЕСТЯВАНЕ НА НАЧИНА ЗА РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА и/или ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ЦЕЛТА респ. ПРОБЛЕМА. От друга страна корпусът съдържа текстове, в които действието ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА, което всъщност е конститутивно, липсва. В такива случаи е възможна компенсация посредством друго словесно действие, но тя не е задължителна. Не толкова типичното за завършващия микротекст действие ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА се реализира посредством ДАВАНЕ НА ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА НА (ПРЕДЛОЖЕНОТО) РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА и/или СРАВНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО С ПРЕДИШНИ РЕШЕНИЯ НА ПРОБЛЕМА и/или ПРОБЛЕМАТИЗИРАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. За реализацията на действието ПОСОЧВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА се инструментализират действия като ПОСОЧВАНЕ НА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ СЛЕДВАЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ДАВАНЕ НА ПРОГНОЗИ и ПОСОЧВАНЕ НА ПРИЛОЖИМОСТТА НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА. С цел гарантиране на комуникативния успех на изредените частични словесни действия се извършват допълнителни субсидиарни действия, но не толкова често, колкото във въвеждащите микротекстове. Причина за това е фактът, че взаимоотношенията между адресант и адресат в края на текста губят в значителна степен релевантност за продуцента.

Характерни за завършващите текстове са модели на формулиране при извършване на действията ПОАНТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВСЛЕДСТВИЕ РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА, ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА, ПОСОЧВАНЕ НА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ СЛЕДВАЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ и др.

Най-често използваните в завършващите микротекстове стилови модели са ПОСТИГАНЕ НА РАЗБИРАЕМОСТ, НАСОЧВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО, ЕМОЦИОНАЛИЗИРАНЕ И ЗАВЪРШВАНЕ НА ТЕКСТА ПО ОСОБЕНО ВЪЗДЕЙСТВАЩ НАЧИН.

3) Текстовият модел *Статия в лингвистично списание*

Основното за научните видове текст, следователно и за статиите в лингвистични списания, текстово действие е ДОПРИНАСЯНЕ ЗА ПРОГРЕСИВНОТО РАЗВИТИЕ НА НАУКАТА. В резултат на анализа на микротекстовете със субсидиарна функция може да се приеме, че текстовият модел се отличава със следната структура от действия: ДЕКЛАРИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА, ЕКСПЛИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМА, СЪОБЩАВАНЕ НА РЕШЕНИЕТО НА ПРОБЛЕМА и ОЦЕНЯВАНЕ НА ПРОБЛЕМА. Тези действия са конститутивни за текстовия модел.

Темата на статиите от лингвистични списания се НАЗОВАВА или ЗАГАТВА – както и при други видове текстове – в заглавието. Употребата на подзаглавие, в което се правят тематични допълнения или се изяснява темата, е факултативна. Прецизирането и/или специфицирането на темата се извършва обикновено в резюмето и във въвеждащия микротекст.

Моделът на секвентиране „начало – среда – край” се реализира в лингвистични статии по специфичен начин. Началото на текста е маркирано с помощта на определени микротекстове. Микротекстовете на секвенцията „начало” са имената на автора, заглавието, евентуално подзаглавието и мотото. Краят на текста се маркира посредством микротекстовете на секвенцията „край”: списък на използваната литература, данни за автора, (евентуално) приложение. Въвеждащият микротекст осъществява прехода от секвенцията „начало” към секвенцията „среда”, завършващият микротекст осъществява прехода от секвенцията „среда” към секвенцията „край”.

В прототипните екземпляри на вида текст основният текст е рамкиран от един въвеждащ и един завършващ микротекст. Въвеждащият и завършващият текст си взаимодействат в рамките на цялостния текст и имат функцията да създадат впечатление за завършеност и комплетиране на текста. В не толкова типични екземпляри на вида текст един от микротекстовете е част от секвенцията „среда”, при съвсем нетипичните един от микротекстовете липсва.

Резултатите от това изследване могат да имат следната приложимост:

а) те могат да служат като база за по-нататъшни изследвания на статии, публикувани на немски език в специализирани лингвистични списания, особено тогава, когато целта на изследването е да се опише взаимодействието между въвеждащ микротекст, основен текст и завършващ микротекст,

б) те могат да намерят приложимост в контрастивни изследвания тогава, когато един от езиците, включен в сравнението е немският език,

в) могат да бъдат от полза за студентите (независимо от това, дали са носители на езика или не) със специалност „Съвременен немско езикознание”, които в рамките на своето следване трябва или биха искали да се запознаят с характерни особености на езика на лингвистиката и с текстовия модел *Лингвистична статия*,

г) могат да бъдат от полза на чуждестранни студенти, които следват в университет в една от немскоезичните страни и на които е необходимо – поради изискванията по време на обучението – да се запознаят със структурата на въвеждащите и завършващите микротекстове, за да могат самостоятелно да създават такива.

Цитирана в автореферата научна литература:

- Adamzik, Kirsten (2004): Textlinguistik. Eine einführende Darstellung. Tübingen: Niemeyer.
- Busch-Lauer, Ines-Andrea (1991): Englische Fachtexte in der Pädagogischen Psychologie. Eine linguistische Analyse. Frankfurt a.M. u.a.: Lang.
- Dijk, Teun A. van (1980): Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung. Dt. Übers. von Christoph Sauer. Tübingen: Niemeyer.
- Heinemann, Wolfgang/Viehweger, Dieter (1991): Textlinguistik. Eine Einführung. Tübingen: Niemeyer.
- Jakobs, Eva-Maria (1999): Textvernetzung in den Wissenschaften. Zitat und Verweis als Ergebnis rezeptiven, reproduktiven und produktiven Handelns. Tübingen: Niemeyer.
- Koch, Peter/Oesterreicher, Wulf (1985): Sprache der Nähe – Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. In: Romanistisches Jahrbuch 36, 15-43.
- Krause, Wolf-Dieter (2000): Kommunikationslinguistische Aspekte der Textsortenbestimmung. In: Krause (Hrsg.): Textsorten. Kommunikationslinguistische und konfrontative Aspekte. Frankfurt a. M. u.a.: Lang, 34-67.
- Kühtz, Stefan (2007): Phraseologie und Formulierungsmuster in medizinischen Texten. Tübingen: Narr.
- Polenz, Peter von (1988)²: Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens. Berlin, New York: de Gruyter.
- Sandig, Barbara (2000): Text als prototypisches Konzept. In: Mangasser-Wahl, Martina (Hrsg.): Prototypentheorie in der Linguistik. Anwendungsbeispiele – Methodenreflexion – Perspektiven. Tübingen: Stauffenburg, 93-112.
- Sandig, Barbara (1997): Formulieren und Textmuster. Am Beispiel von Wissenschaftstexten. In: Jakobs/Knorr (Hrsg.): Schreiben in den Wissenschaften. Frankfurt a.M. u.a.: Lang, 25-44.
- Sandig, Barbara (2006): Textstilistik des Deutschen. 2. völlig neu bearb. und erw. Aufl. Berlin, New York: de Gruyter.
- Swales, John (1990): Genre Analysis. English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vater, Heinz (1992): Einführung in die Textlinguistik. Struktur, Thema und Referenz in Texten. München: Fink.

Справка за научните приноси на дисертацията:

1. За първи път се предлага детайлно изследване на въвеждащите и завършващите микротекстове на статии в специализирани научни списания, в което се описват характерните особености на тези микротекстове само в един език (в немския) и само в една специализирана научна област (лингвистиката).
2. За първи път дескриптивният модел на Барбара Зандиг (1997, 2006), създаден с цел описание на цели текстови модели, се прилага при описанието на микротекстове като вид текст (Teiltextsorten).
3. За разлика от други изследвания в рамките на текстолингвистиката, които при описание на даден текстови модел се концентрират върху неговите типични особености, това изследване представя и вариацията на текстовия модел. Изработват се освен това критерии, които спомагат за разграничаване на видовете вариация. В концепцията на изследването се включва респ. се прави разлика между конвенционалната вариация, т.е. вариация, която се предвижда в текстовия модел, индивидуалната вариация, т.е. вариация, която естествено възниква в резултат на индивидуалните решения на продуцента при оформянето на текста при изпълнение на наличния модел, и оригинална вариация, т.е. вариация, която е нетипична за текстовия модел и която цели едно особено стилистично въздействие: да НАПРАВИ текста – в неговата цялост – АТРАКТИВЕН за читателската публика и да ПРЕДСТАВИ продуцента като оригинален, нетрадиционен, различен.
4. За разлика от други текстолингвистични модели, които при описанието се концентрират върху съдържанието на микротекстовете и техните тематични компоненти, в това изследване се работи с методите на прагматичната стилистика. По този начин се разграничават – по аналитичен метод – отделни словесни действия с различна функционалност. В резултат на това се разграничават и описват детайлно – от една страна поотделно, от друга страна във взаимодействие – конституиращия текста, илокутивния, перлокутивния аспект, както и аспекта, свързана с взаимоотношенията между адресант и адресат.
5. Освен структурата респ. йерархията на словесните действия и тяхното взаимодействие в изследването се представят типичните за двата вида микротекстове модели на формулиране, както и стиловите модели.

6. Принос представлява и описанието на материалния образ на изследваните текстове.

7. Тъй като в университетите в немскоезичните страни статиите, публикувани в научни списания, служат в рамките на обучението като образец за създаване на студентски научни работи (курсови работи), които представляват основна изпитна форма, резултатите от изследването имат пряка приложимост при обучението на студенти.